

Ярослава КОВАЛЬОВА,
orcid.org/0000-0003-2523-2046
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
(Дніпро, Україна), kovalova.ja@gmail.com

ІНТЕРКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ДІАЛОГУ В МЕМУАРИСТИЦІ Е. КАНЕТТІ

Стаття присвячена вивченню інтеркультурного аспекту мемуарної трилогії сучасного австрійського письменника Е. Канетті. Метою дослідження є розкриття специфіки авторської рефлексії національного розмаїття соціуму, в якому зростає самосвідомість і формується картина світу головного героя, що своєю чергою збагачує можливості типологічного узагальнення літературних набутків і створює умови для диференційованого підходу щодо пізнання різних художньо-естетичних типів авторського самовираження та самоусвідомлення в контексті перетину різноманітних культур.

Аналітичну розбудову інтеркультурного феномену на сторінках автобіографічної трилогії Е. Канетті здійснено на основі структурно-семантичного аналізу тексту за допомогою історико-поетологічного методу дослідження, який дозволив багатовекторне зіставлення нарративної площини мемуарів із культурними, психоідеологічними реаліями тогочасного суспільства, й із застосуванням інтеркультурної герменевтики як одного з провідних методів сучасного інтеркультурного літературознавства.

Під час дослідження розглянуто найінтенсивнішу в плані «зустрічі культур» частину спогадів – дитячі роки – й виявлено багатозаровість інтеркультурного досвіду героя. У полі авторської емпатії опиняються культурні чинники сефардів, євреїв, болгар, турків, німців, австрійців та англійців, способи осмислення яких варіюються від типового для іміджології сталого образу представників певної народності (як то орієнталістський устрій життя), використання образу «чужого» для зіставлення матеріального й духовного вимірів існування індивідуума до вибудовування складної, багаторусної гносеологічної моделі світу, що об'єднує ідейний, ментальний і психологічний досвід самотворення «я». Визначено, що опанування «чужого» відбувається за логікою конструктивного діалогу й втілює авторську картину світу, що народжується в плідному симбіозі різноманітних культур. Вочевидь, інтеркультурна складова суголосна ідейно-художньому змісту трилогії та унаочнює самотутній для письменника універсалізм та імператив позитивного знання про навколишній світ.

Ключові слова: інтеркультурність, психоідеологічні реалії, діалогізм, монологічне багатоголосся, універсалізм.

Yaroslava KOVALOVA,
orcid.org/0000-0003-2523-2046
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of German Philology
Oles Honchar Dnipro National University
(Dnipro, Ukraine), kovalova.ja@gmail.com

THE INTERCULTURAL ROOM OF THE DIALOGUE IN E. CANETTI'S MEMOIRS

The article is devoted to the study of the intercultural aspect of the memoirs in trilogy of the modern Austrian writer E. Canetti. The aim of the study is to reveal the specifics of the author's reflection on the national diversity of society, where the protagonist's self-awareness grows and the picture of his world forms. That enriches the typological generalization of literary achievements and creates conditions for a differentiated approach to knowledge different literary and aesthetic types of author's self-awareness in the context of the intersection of different cultures.

Analytical development of the intercultural phenomenon on the pages of E. Canetti's autobiographical trilogy was carried out on the basis of structural-semantic analysis of the text. It was also used the historical-poetic method of research, which allowed multi-vector comparison of the narrative plane of memoirs with cultural, psycho-ideological realities of contemporary society, the intercultural hermeneutics, which is one of the leading methods of modern intercultural literary criticism.

The study examines the most intense part of the memories in terms of "meeting cultures" – childhood and revealed the multilayered intercultural experience of the hero. In the field of authorial empathy occur cultural factors of Sephardim, Jews, Bulgarians, Turks, Germans, Austrians and English. The ways of their reflection vary from the typical image of a certain nationality (such as the Orientalist way of life) to using of "foreigner" to compare material and spiritual dimensions of the existence of the individual and building a complex, multi-tiered epistemological model of the world,

combining the ideological, mental and psychological experience of self-formation "I". It is determined that the mastery of "foreigner" takes place according to the logic of constructive dialogue and embodies the author's picture of the world, which is born in a fruitful symbiosis of different cultures. Obviously, the intercultural component is consistent with the ideological and literary content of the trilogy and illustrates the original for this writer universalism and the imperative of positive knowledge about the world around.

Key words: *interculturality, psychoideological realities, dialogism, monologue polyphony, universalism.*

Постановка проблеми. Інтеркультурний вектор досліджень у філологічній науці не тільки залишається впродовж останніх років у фокусі ретельної уваги науковців із багатьох причин, але й визначив становлення самостійної наукової галузі як «інтеркультурне літературознавство» зі специфічним спектром проблем, методів, терміносистемою.

Наукові студії з інтеркультурного літературознавства хоча й прийнято застосовувати до творів письменників із так званим «міграційним фоном» (*Migrationshintergrund*), проте досвід дослідження інтеркультурної складової частини національних літератур із викладенням конкретних проявів культурних трансформацій на кшталт «детериторизації», «гібридизації», «креолізації» уявляється досить об'ємним як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературознавчій науці.

У контексті сучасних інтеркультурних літературознавчих штудій аналітична розбудова феномену австрійської мемуарної прози ХХ ст. уявляється актуальною та плідною, враховуючи полікультурну самотність австрійського світовідчуття в творах Ф. Кафкі, Е. Канетті, Й. Рота, П. Целана, Р. Ауслендер та інших. Саме всебічне усвідомлення художнього досвіду письменницьких персоналій збагачує можливості типологічного узагальнення літературних набутоків, у тому числі авторської рефлексії інтеркультурного досвіду, й створює умови для диференційованого підходу щодо пізнання різних художньо-естетичних типів авторського самовираження та самоусвідомлення в контексті перетину різноманітних культур.

Аналіз досліджень. Вивченню національних та етнічних корінь у мемуаристиці австрійського письменника Е. Канетті присвячено декілька робіт зарубіжних канеттієзнавців. Так, М. Болляхер досліджує єврейські традиції в родині автобіографічного героя. Проте усвідомлення причетності до традицій єврейського народу осмислюється науковцем у ракурсі мовної проблематики на сторінках автобіографії – особливого канеттівського ставлення до вербального плану, яке в дослідженнях М. Болляхера отримало визначення «релігія слова» (Bollacher, 1984: 51). Болгарська культурна спадщина Канетті стає предметом вивчення

П. Ангелової в контексті формування своєрідної канеттівської мовної свідомості й ролі теми дитинства в наративі автобіографічного письма. У зв'язку з феноменом поліфонічної оповіді на сторінках автогенезу Канетті пильну увагу самотній віденській драматургічній традиції приділяє К. Нааб. Таким чином, автобіографічна трилогія Канетті ще не ставала об'єктом інтеркультурного літературознавчого дослідження.

Мета досліджень. У статті здійснено дослідження інтеркультурного потенціалу в автогенезі Е. Канетті на сторінках мемуарної трилогії («Врятований язик», 1977; «Факел у вусі», 1980; «Гра очима», 1985). Поєднання дослідницьких домінант історико-поетологічної та інтеркультурної герменевтичної методологій із використанням елементів структурно-семантичного аналізу дозволить досягти поставленої мети наукових розшуків – осмислити сутність розгорнутої в трилогії самотньої рефлексії щодо конституювання власної ідентичності на тлі національних та етнічних культурних феноменів ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Прочитання творів австрійських письменників ХІХ–ХХ ст. вже неодноразово ставало, на слушну думку сучасних науковців, предметом багатокультурного дослідження, що зумовлено фактором особливого «культурного простору» (Behar, 1996: 9), який викристалізовується за умов «геополітичного простору» велетенської австро-угорської монархії. Проблематика австрійської ідентичності споріднена з процесом «надзвичайно складного нашарування» не тільки історичних подій, але й багатьох національних та етнічних традицій, співвідношення між якими можна було б характеризувати як такі, що не «заперечували» одна одну, а «підіймалися» одна над одною (Михайлов, 1991: 395).

На слушну думку американської дослідниці Д. Барноу, автобіографічна трилогія Е. Канетті відзначається «монологічним багатоголоссям» (*monologische Vielstimmigkeit*), що свідчить про культивування австрійським мемуаристом комунікативного простору всередині вербалізованих власних спогадів. Практика «зближення», але не «злиття», «суголося багатьох голосів, що доповнюють розуміння» (М. М. Бахтін), яка характеризує сучасний літературний процес та актуальну

тенденцію наукового пізнання (Н. Д. Тамарченко), може бути осмислена щодо мемуарного добутку Канетті також у контексті унікального для цього автора інтеркультурного досвіду, тому що текст трилогії уявляє собою «Schnittstelle sich überlagernder Bedeutungsstrukturen und Beziehungsnetze unterschiedlich codierter kultureller Herkunft» (Leskovec, 2011: 6).

Найінтенсивнішого інтеркультурного досвіду автобіографічний герой Канетті зазнав у дитинстві, де зустріч з «іншими» культурами відбувається через переломлення сприйнятої інформації та констатації пов'язаних із нею переживань у найближчому мікросвіті дитини – родині, тема якої набуває для австрійського мемуариста символічного значення, так як «сімейний початок» (Н. О. Ніколіна) пронизує все подальше життя репрезентованого автобіографією індивідуума.

Світ дитинства головного героя автобіографічної трилогії Канетті постає зануреним у «патріархальний» устрій родин сефардійських євреїв Канетті й Ардітті, пращури яких за 400–500 років до того емігрували з Іспанії до Болгарії (тодішньої Османської імперії). Вже в дитячому віці герой робить крок до усвідомлення свого історичного коріння, коли замислюється над джерелами свого походження, але не героїзує іспанських пращурів, а з жалем протиставляє їм теперішніх родичів, «які на Балканах вели орієнтальний тип життя, інший за той, що раніше. *Тими* родичами можна б було пишатися, <...> серед них були доктори, поети, філософи <...>» (Canetti, 2000: 251). Духовним антиподом оповідача уявляється англійський дядько-бізнесмен, чий образ життя та визначена ним поведінка переосмислюються мемуаристом у світлі зіткнення Сходу й Заходу. Образ останнього, комерційного, неодноразово постає на сторінках спогадів як такий, якого герой не зможе прийняти навіть у дорослому житті, засуджуючи хибну для європейського духу культуру споживання.

Обіграну в характерній для дитини манері сцену уяви самозахисту від ненависного дядька оповідач презентує через осмислення дитиною власного імені. Відомо, що письменник надавав особливого значення прізвищу «Канетті» за його походження від грецького слова «canis» зі значенням «собака» Тобто, дитина уявляла себе захищеною у своєму імені як у захисній оболонці від світу комерції, експансії сімейного бізнесу (Canetti, 2000: 247).

До своєї праісторії герой звертається ще раз, вже в зрілому віці, але переосмисленням духовної спадщини має інший вектор. У бесіді з близьким по духу співрозмовником, др. Зонне, іспанську

культуру оповідач, який відбувся в європейському просторі як успішний письменник, характеризує як несправедливо «недооцінену»: «Прислів'я та пісні дитинства не забуті, але й не використані в подальшому житті, <...> іспанські родичі зневажались як менш духовно розвинуті, <...> іспанська мова не стала мовою літератури, <...> іспанська духовна традиція не дала героєві жодного імпульсу» (Canetti, 2000: 274). Ситуація, яка знайома кожному мігранту в будь-які часи, отримує під пером майстра художнього слова нового, підвищеного значення в контексті ідеї про єдність культурної спадщини, з якої людина не може бути виключена об'єктивно, але часто робить це суб'єктивно – підсвідомо/несвідомо. «Нічого не зникає у житті», – робить висновок оповідач і вимірює вартість людини тим, що «вона зберігає з того, що пережила й що далі буде переживати» (Canetti, 2000: 276).

Родинна історія розглядається мемуаристом і як даність власне етносу, й може бути прочитана в інтеркультурному контексті як перехрестя єврейської та європейської традицій. Патріархальний побут родини, яка складалася з досить великої кількості родичів, набуває через призму бачення дитини любовно-«архаїчного» змісту через шанобливий культ звичаїв, свят, ритуалів (обрізання, успадкування почесного звання первородного сина), слідування релігійним традиціям (Пурім, Песах, Саббат), значення вирішального слова голови родини, діда Канетті по батьківській лінії («де б тільки він не з'явився, відразу займав центральну позицію, в родині його боялися» (Canetti, 2000: 26)). Показано, що родина Канетті вела сімейну торгівельну справу, в якій «першу скрипку» відігравав дід, що «керував дітьми як нещадний патріарх» (Canetti, 2000: 55). Він мав майже наполеонівські плани – «заснувати філіали свого бізнесу в кожному великому місті Болгарії» (Canetti, 2000: 55). Незважаючи на успішні справи «невтомного» діда, властиві йому хист і силу духа, його історію вже дорослий оповідач подає в ракурсі традиційного для початку століття сприйняття буржуазного розвитку як шляху «духовного збіднення» людини, що проявилось в протистоянні наступної генерації – освіченого, захопленого театром і музикою Жака, батька автобіографічного героя, а також самого оповідача. В рамках сімейних стосунків відбувається класична драма «батьків і дітей», яка є документально-художнім утіленням долі австрійського інтелігента в його нелегких спробах відмежуватися від орієнтально налаштованого устрою єврейської родини.

Батькові героя Жаку, що охарактеризований як «слабкіший за діда» (Canetti, 2000: 55), начебто вдається «звільнитися від тиранії, що звужувала» обрії світосприйняття духовно розвинутішого сина, переїхавши до Англії. Кульмінаційною точкою зображення сімейної драми стає вочевидь театральна зрежисована за формою, але від того не менш фатальна по суті сцена «прокльону» сина батьком, що не простив сімейної втечі-зради. За реплікою Жака: «Так, ми не можемо більше виносити цього життя в Рушцуку!» слідує прокльон батька (“verfluchte er ihn feierlich im Garten, seinen Sohn, vor den anwesenden Verwandten“/ «і прокляв він його урочисто, в саду, свого сина, в присутності родичів» (Canetti, 2000: 45)), що завершується «партією хору родичів»: Структурування сцени за принципом театральної стилістики й відчутний натяк на біблейську притчу про зречення батька від свого сина Каїна сприяє загостренню напруження та набуває катастрофічного значення моменту, переломного для подальшого життя родини й, зокрема, долі героя. Охоплений емоційним афектом оповідач боляче переживає розрив, намагається передати безмежність втрати як такої, що стосується дуже близьких, інтимних, навіть святих стосунків. Очевидно, що родинне середовище має виняткове значення не тільки для Канетті-дитини, але й формує його особистість протягом усього життя.

Хоча мотив тиранії сімейного авторитету звучить проникливо, він уявляється вторинним із погляду героя. Насамперед у родині відбувається формування самоусвідомлення хлопчика, який під час ритуальних свят навчається переживати свою причетність до сімейної спільноти й через те визнавати самостійну гідність свого «я». Під час ритуального читання біблейських історій на Пасху його більш за все хвилювало, щоб «дідуся відповів йому на питання», вважаючи цей акт свідомством поваги до нього – «я уявлявся собі важливим» (Canetti, 2000: 33). Самоусвідомлення «я» містить невіддільну форманту родової ідентифікації: «я» постає членом певного колективу й має власне, усталене місце в ньому. За цих умов трагічне за наслідками для всіх без винятку членів родини порушення сімейних уз осмислюється автором як ситуація кризи сім'ї та втрати цілісності світовідчуття сучасної людини, яка, з одного боку, поринає в простір індивідуальної свободи, а з іншого – втрачає щось суттєве, віками накопичене й успадковане нею в колективному соціально-психологічному досвіді. Очевидно, що мемуарист уловлює суттєві імпульси духовно-соціальної дійсності доби. «Метафора єдиного

містичного тіла розсипалася», – так характеризують світовідчуття авторів епохи модерну сучасні культурологи (Согомонов, 2001: 210).

З переїздом родини до Англії тема вражливого ставлення до англійського (в лиці дядька-комерсанта) диференціюється, набуває позитивного характеру в переосмисленні нової форми сімейних стосунків, яка будується за європейськими поняттями демократії, зокрема англійськими, що презентовано як вшанування «свободи вибору» кожним окремим індивідумом і знаходить зображення в актуальних лейтмотивах бесід героя з батьком, захопленим Англією, «вільним, розкріпаченим, з іншим, ніж це прийнято в етносі, ставленням до дітей» (Canetti, 2000: 56) та їх майбутнього: «Ти будеш тим, ким ти схочеш. Тобі не треба буде вести справи. Ти будеш вчитися, і ким ти забажаєш найбільше бути, тим ти й будеш» (Canetti, 2000: 55). У родині батьків героя, Жака й Матильди Канетті, превалює інтелектуальне й духовне виховне тло – книги, розмови, сімейні співи, довірливе спілкування, піднесена атмосфера єдиномудного загалу.

Тема стосунків високо інтелегентних, інтенсивно емоційних у спілкуванні людей відбита в сюжетній лінії «матір – син» і часто ставала предметом дослідження канеттізнавців (Barnow, 1996: 76). Слід підкреслити, що ці відносини живляться не тільки природними материнськими й синовніми почуттями любові, турботи, підтримки, а складаються з взаємних, дуже напружених, серйозних, відвертих інтелектуальних вимог. Так, мемуарист звертається в спогадах до осмислення найважливіших духовних уроків, засвоєних героєм під час унікальних інтерактивних «вечорів читання» з матір'ю, які визначали надалі суть його «натури», перетворившись у «потаємне життя його духу» (Canetti, 2000: 112). Звертає на себе увагу оригінальний спосіб осмислення майстром художнього слова процесу сприйняття досвіду, знань, що йшли від матері. Літературознавці, зокрема Д. Барноу, в цьому зв'язку ведуть мову про «певні метаморфози» (Barnow, 1996: 67). «Die Figuren, über die sie mich befragte, über die sie dann zu mir sprach, sind so sehr zu meiner Welt geworden, dass ich sie nicht mehr auseinander nehmen kann <...> Ich denke, sie bestimmen, was mich an Menschen, denen ich begegne, anzieht oder abstößt» («Фігури, про які вона мене питала, про які вона мені потім розповідала, такою мірою стали моїм внутрішнім світом, що я не можу їх відокремити. Я думаю, вони визначають, що привертає мене до людей, яких я зустрічаю, або відштовхує від них») (Canetti, 2000: 112). Зазначимо,

що культура стосунків була засвоєна матір'ю героя під час її навчання у Відні та як національна австрійська культурна спадщина увійшла у свідомість героя та сприяла послідовному утворенню своєрідного духовного комплексу людини, який у супереч деструктивним змістам епохи «розпаду цінностей» (Г. Брех) уможлиблює та утврджує збереження індивідуумом власної ідентичності, почуття гідності, сенсу життя.

На сторінках своїх спогадів автор на протилежність розповсюдженим декадентським настроям віденського кінця світу (*Fin de siècle*) віддає належне культурним здобуткам, територіально сконцентрованим із глибини віків у Відні – відлік часу починається з XIV ст., коли був заснований Віденський університет (1365 рік) і сягає сучасності з її «самобутньою австрійською філософією та разом із нею ідеєю Центральної Європи» (Kampits, 1994: 10). У поєднанні філософського досвіду «номіналізму <...>, монадології барочного мислителя Лейбніца, положення якого про гармонію співіснування речей народжуються на віденському ґрунті, <...> вчення про ідеальну сутність речей математика й логіка Б. Больцано, феноменології австрійця Е. Гуссерля, емпіричної філософії Brentano, через якого австрійцями сприйнято вплив англійської традиції емпіризму, <...> розвинуті на австрійській землі ідеї гештальтпсихології К. фон Еренфельса, психоаналізу Фрейда» (Kampits, 1994: 10) утворюється національний філософський комплекс, головною стратегією якого стає «універсалістське цілісне сприйняття світу», що, на відміну від німецької трансцендентальної філософії з притаманним їй ідеалізмом, відзначається «емпіричністю, реалістичністю, інтересом до широкого кола наук (природознавчих, психологічних)», і спрямований на «обґрунтування такої життєвої позиції, яка зробить стерпним існування людини в цій дійсності» (Kampits, 1994: 18). В автобіографа Канетті ми спостерігаємо співчутливу толерантність до навколишнього світу, здатність сприймати різномірні ідейно-філософські тенденції та джерела, переробляючи їх в єдине непротивне ціле, що постає як емпіричний відгук на реальне багатство життя. У дитячому, підлітковому конгломераті ідей, які всотувалися сином під час розмов з матір'ю, простежується опосередковане відбиття парадигм духовного життя та психоідеології соціуму Австрійської монархії на початку XX ст., з визначним для формування нового, суто австрійського, світосприйняття процесом цілісного осмислення психоідеологічних реалій дійсності.

Сюжетна лінія родинних стосунків визначається типовими для жанру мемуаристики мотивами повернення. Так, патріархальні сімейні традиції знов стають предметом захоплення оповідача. Йдеться про почуття особливої материнської гордості (іспанські пращери по лінії матері), яке мало в її свідомості сімейне походження як таке, закріплене в понятті «*gute Familie*» («хороша родина»). Хоча, як констатує оповідач, багато її родичів своїми діями викликали в неї почуття осуду («вона говорила про це відверто» (Canetti, 2000: 212)), але ставлення до поняття родини взагалі незмінно було освячене «гордістю за неї» (Canetti, 2000: 13). Саме пихатість походженнями оповідач відкидає, але почуття гордості, виховане в родинному колі, неодноразово згадується протягом усього тексту трилогії – вже як усвідомлене особистою думкою, цим почуттям він керується в багатьох життєвих ситуаціях, не дозволяючи собі порушувати вимогливі стандарти, закладені сімейним вихованням, що передбачало подальше відчуття особистої гідності. Поняття родинних цінностей набуває для оповідача значно універсальніших контурів у порівнянні з тим, як його досить вузько, приватно-індивідуально усвідомлювала мати. В основу ідейно-художнього змісту трилогії покладено очевидно універсально-людський рівень мислення та розуміння поняття спільноти, в порівнянні з яким почуття гордості за родину може видатися камерним, індивідуально-особистим за своїм масштабом, хоча воно не відмінюється, а тим більше не знищується від подібного порівняння. Ставлення до людства як такого визначає етико-філософський модус письменницької діяльності автора: «Є мало чого поганого, що я не міг би сказати про людей як людство. І все ж моя гордість за нього все-таки настільки велика, що я ненавиджу тільки одне: його ворога, смерть» («*Es gibt wenig Schlechtes, was ich vom Menschen wie der Menschheit nicht sagen könnte. Und doch ist mein Stolz auf sie noch immer groß, dass ich nur eines wirklich hasse: ihren Feind, den Tod*») (Canetti, 2000: 13).

Канетті окреслює особливий у контексті сучасної мемуаристики тип сімейних стосунків, актуалізує етнічне й національне уявлення про єврейсько-європейську й водночас австрійську родину, яка ретельно зберігала витончений і незламний дух і традиції європейських (англійських, віденських) інтелектуалів початку XX ст.

Висновки. Мемуарист Канетті зображує життя автобіографічного героя в «подвійному» контексті: макросімейному (родина обох дідів) та у мікрородині (батько – матір). Устрій і стосунки

в них осмислюються оповідачем у процесі протиставлення матеріального й духовного, патріархального й цивілізаційного складників, набувають ширшого порівняння: «варварського» минулого (Canetti, 2001: 83) в болгарському містечку Рушук, яке усвідомлювалося його мешканцями як неєвропейське («інший світ був Європою» (Canetti, 2000: 11)), й культурного сучасного в метрополіях старого світу. Втім, мемуарист розмірковує про незбагненність модусу нашарувань і переплетінь почуттів, уявлень, досвідів у світоглядній свідомості свого героя, гідність якого не останньою чергою визначається вмін-

ням розгледіти найсуттєвіше, що виокремлює кожна національну культуру, й вмінням піднести його до висот «загальнолюдського», «універсального» в духовному вимірі цивілізації та кожного її громадянина.

Інтеркультурний досвід на сторінках мемуарної трилогії Е. Канетті не може бути обмеженим лише дитячими спогадами. Науковий інтерес викликають авторські рефлексії щодо його уявлення про «зустрічі» австрійської та німецької культурних спільнот у другому томі автобіографії, про особливості австрійсько-англійського співіснування під час Другої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлов А. В. Традиционное и новое в австрийской литературе второй половины XIX ст. История всемирной литературы: в 9 т. Т. 7. Москва : Наука, 1991. 830 с.
2. Согомонов А. Ю. Открытие социального. Одиссей. Человек в истории. Москва : Наука, 2001. С. 199–215.
3. Barnouw D. Elias Canetti. Zur Einführung. Hamburg : Junius Verlag, 1996. 277 S.
4. Behar P. Herauskristallisierung des österreichischen Identitätsgefühls. *Jura Soyfer. Internationale Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. 1996. Nr. 4. S. 9.
5. Bollacher M. Zum Verhältnis von Sprache und Judentum bei Elias Canetti. *Anthropologie und Poetik* / E. Canetti ; Hg. von Stefan H. Kaszynski. Poznan : Hanser Verlag, 1984. S. 47–67.
6. Canetti E. Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend. Frankfurt-am-Meine : Fischer Verlag, 2000. 333 S.
7. Canetti E. Augenspiel : Lebensgeschichte 1931–1937. Frankfurt-am-Meine : Fischer Verlag, 2001. 306 S.
8. Kampits P. Zwischen Schein und Wirklichkeit: Österreichische Philosophie als Ausdruck eines ambivalenten Verhältnisses zur Realität. „*Sein und Schein – Traum und Wirklichkeit*“ : Zur Poetik österreichischer Schriftsteller : innen im 20 Jh. Frankfurt-am-Meine : Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaft, 1994. – S. 8–18.
9. Leskovec Andrea. Einführung in die interkulturelle Literaturwissenschaft. Darmstadt : WBG 2011. 147 S.
10. Naab K. Das Leben als Vielfalt der Stimmen. *Elias Canettis akustische Poetik*. Frankfurt-am-Meine : Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaft, 2003. S. 11–61.

REFERENCES

1. Mykhaylov A. V. Traditsionnoye i novoye v avstriyskoy literature vtoroy poloviny XIX st. [Traditional and new in Austrian literature of the second half of the XIX century]. *History of World Literature: in 9 v. M. : Nauka, 1985–1991. T. 7. 1991. 830 p. [in Russian]*.
2. Sogomonov A. Ya. Otkrytiye cotsialnogo. Odyssey. Chelovek v istorii. [The discovery of social. Odysseus. The man in history]. M. : Nauka, 2001. Pp. 199–215 [in Russian].
3. Barnouw D. Elias Canetti. Zur Einführung. – Hamburg : Junius Verlag, 1996. – 277 S.
4. Behar P. Herauskristallisierung des österreichischen Identitätsgefühls // *Jura Soyfer. Internationale Zeitschrift für Kulturwissenschaften*. 1996. Nr. 4. S. 9.
5. Bollacher M. Zum Verhältnis von Sprache und Judentum bei Elias Canetti // E. Canetti. *Anthropologie und Poetik* / Hg. von Stefan H. Kaszynski – Poznan : Hanser Verlag, 1984. – S. 47–67.
6. Canetti E. Die gerettete Zunge. Geschichte einer Jugend – Frankfurt/M : Fischer Verlag, 2000. 333 S.
7. Canetti E. Augenspiel : Lebensgeschichte 1931–1937 – Frankfurt/M : Fischer Verlag, 2001. 306 S.
8. Kampits P. Zwischen Schein und Wirklichkeit: Österreichische Philosophie als Ausdruck eines ambivalenten Verhältnisses zur Realität // «*Sein und Schein – Traum und Wirklichkeit*» : Zur Poetik österreichischer Schriftsteller/innen im 20 Jh. – Frankfurt/M. : Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaft, 1994. S. 8–18.
9. Leskovec Andrea. Einführung in die interkulturelle Literaturwissenschaft // Darmstadt: WBG 2011. 147 S.
10. Naab K. Das Leben als Vielfalt der Stimmen // *Elias Canettis akustische Poetik*. Frankfurt/M. : Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaft, 2003. S. 11–61.